

אשיחה בהקד

פְּרָשֶׁת בְּמִדְבָּר

שיחות מפי
הרב אורן נזרית שליט"א

שְׁעוֹר לַחֵג מִתֵּן תּוֹרָה

בהלכה

אשיחה בהקיר

בהלכה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בחקיר (ה' כרכים)
ניתן להשיג בטלפונים 0509013000, 0506491414
למעוניינים ניתן לקבל השיחה
במייל toraoren@gmail.com

שיחות מפי הרב אורן נזרית שליט"א

- ג..... החיוב להעמיק בתורה
- ג..... למוד תורה ללא הבנה - אין בו מצוה
- ד..... באור דברי רבא 'לעולם ליגרס איניש'
- ה..... החלוק בין 'עמל' ל'גיעה'
- ו..... מעוט תענוגות כקנין לתורה
- ו..... למוד 'זהר' ללא הבנה
- ז..... להעמיק חקר בתורת הנסתר
- ח..... מסקנת הדברים
- ט..... ה'חקה' המצויה בלמוד תורה
- י..... גדל הנחיצות להעמיק בתורה
- יא..... עקר ידיעת התורה - ההבנה
- יב..... המדה הראויה ללמוד בעיון
- יב..... מצות קנין דרכי העיון
- יג..... מעלת רבוי החזרות
- יד..... חיוב הלמוד בעיון ובהעמקה
- יד..... כשור לעל
- טו..... השנון העיוני
- טו..... הקב"ה מתאנה לעמלי תורה
- טו..... חקת 'עמל התורה' - אפלו ללא תכלית הידיעה
- טז..... לא עליך המלאכה לגמור
- יז..... תכלית האדם - לעמל
- יז..... סכום
- יז..... הנהגת הגר"א - 'בפרישות גדולה למאד'
- יח..... גלוי הכחות - על ידי עמל התורה
- יח..... 'תלכו' - התעלות והתקדמות מחיל אל חיל
- יט..... עבודת ימי הספירה - קבלת על ועמלות בתורה
- כ..... ההכנה הראויה ל'יום הדין' הקרב ובא

ניתן להקדיש פרשיות לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב
לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000

שעור לחג מתן תורה

גדרי מצות תלמוד תורה, והחיוב לעמל בה

ושמעתי מפי הגאון המפרסם רבי יעקב חיים סופר שליט"א, ראש ישיבת 'פף החיים' בירושלים: כידוע לשון רש"י הקדוש מדודה ושקולה באפן שאין לתאר, לא לחנם גדולי ישראל דקדקו בדבריו, ושקלו כל אות בפרושו, כפנינים ומרגליות המנחים על כף המאזנים. ואם כן, נשים לב כיצד בענייננו נקט רש"י כמה לשונות כפולות ומכפלות לאותו ענין, "שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר", וכל זה כדי להדגיש את נחיצות למוד התורה בעיון נמרץ ובהתאמצות יתרה.

גם כתב בספר יראים (סימן רנד): "תלמוד - צנה הקדוש ברוך הוא שילמדו ישראל את התורה ויעמלו בה דכתיב בפרשת ואתחנן 'ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם... ופרוש התלמוד' - לא ילמד אדם בלא סבא ויקרא ולא ידע מה יאמר, אלא שצריך לשמש תלמידי חכמים וללמד סברתם. פדאמרין בסוטה פ' ה'ה גוטל (כא, ב): היכי דמי רשע ערם? עולא אמר זה שקרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים. פרושו, שמראה עצמו יודע ואינו יודע לפרש מה שקורא."

למוד תורה ללא הבנה - אין בו מצוה

הורו פוסקי ההלכה, שהבנת הלמוד - הנה תנאי המחייב במצות 'תלמוד תורה', וממילא למוד תורה ללא הבנה - אין מתקיימת בו המצוה כלל ועקר.

ומקור הדברים בשלחן ערוך (או"ח ג, א): "קבעו לשנות אחר פרשת התמיד פרק 'איזהו מקומן' וברייטא דרבי ישמעאל, כדי שיזכה כל אדם ללמד בכל יום מקרא משנה וגמרא,

בסיעתא דשמיא, נמצאים אנו בשבוע פרשת במדבר - סמוך ונראה לחג השבועות, חג מתן תורה. נשתדל בעזרת ה' בשיחתנו זו לדבר ממעלת התורה ויקרתה, ומגדל החיוב לעמל בה ולהמית עצמו עליה.

החיוב להעמיק בתורה

איתא בגמרא (קדושין ל, א): "תנו רבנן: ושיננתם - שיהו דברי תורה מחדדים בפיה, שאם ישאל לך אדם דבר - אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמר לו מיד, שניאמר: אמר לחכמה אחתי את וגו'", וברש"י: יהו מחדדין בפיה - חזר עליהם ובדק בעמקם שאם ישאלך אדם לא תצטרך לגמגם אלא שתוכל לומר מיד.

עוד אמרו (ברכות ו, ב): "אמר רבי זירא: אגרא דפרקא - רהטא", ופרש רש"י: "עקר קבול שחר הבריות הרצים לשמע דרשה מפי חכם - היא שחר המרצה, שהרי רבם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן, שיקבלו שחר למוד".

מדברי רש"י הנ"ל אנו למדים יסוד גדול: אין אדם מקבל שחר מצות 'תלמוד תורה', רק מפח שמיעת דברי תורה גרידא, שאם לא כן - הנה מגיע לבריות השומעות דרשה מפי חכם שחר על עצם למודם, אלא בהכרח רק מי שמסדר את דברי התורה ששמע, מעמיק בהבנתם, ומשיב אותם אל לבו - זוכה בשחר מצות תלמוד תורה. ועל דרך שכתב רש"י על המשך דברי הגמרא שם: "אגרא דשמעתא - סבא", וזו לשונו: "שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר".

עוד כתב בשלחן ערוך הגר"ז (שם פ"א ה"ד):
 "אמרו חכמי האמת שכל נפש צריכה לתקונה
 לעסק בפרד"ס כפי מה שהיא יכולה להשיג
 ולידע, וכל מי שיכול להשיג ולידע הרבה,
 ונתעצל ולא השיג, וידע אלא מעט - צריך
 לבא בגלגול עד שישגי וידע כל מה שאפשר
 לנשמתו להשיג מידיעת התורה, הן בפשטי
 ההלכות הן ברמזים ודרשות וסודות, כי כל
 מה שנשמתו יכולה להשיג ולידע מידיעת
 התורה זהו תקון שלמותה, ואי אפשר לה
 להתקן ולהשתלם בצרור החיים את ה'
 במקורה אשר חצבה משם בלתי ידיעה זו.
 ולכן אמרו חכמים 'אשרי מי שבא לכאן
 ותלמודו בידו' כדי שלא יצטרך לבא בגלגול
 לעולם הזה".

וכיסודו של הגאון מלאדי, אנו מוצאים גם
 כן בספר 'כד הקמח' (תורה א) לרבנו בחיי,
 שהקורא בתורה (שבכתב) - גם ללא הבנה
 חשיב מצוה: "וכבר ידוע כי קריאת התורה
 מצוה גדולה היא אף על פי שלא יבין מה
 שקורא, כי פעמים שיקרא אדם פרשה אחת
 מן התורה ולא יתבונן בעצמו שקרא כלל
 מתוך שהוא מחשב בדברים אחרים, ולכך
 קריאת התורה כשיודע שהוא קורא מצוה
 גדולה היא ושכר גדול יש לו בזה. והוא
 שדרשו (ע"ז יט, א) לעולם ליגריס אינש אף
 על גב דלא ידע מאי קאמר, שנאמר (תהלים
 קיט) 'גרסה נפשי לתאבה', וקריאה זו קראוהו
 רז"ל מצות קריאה ואף על פי שאינו מבין
 כל מה שהוא קורא, וכאשר הוא מבין הענין
 ומכונן לפרוש הדברים הרי זה מצוה, ויקראו
 אותה רז"ל מצות פונה".

באור דברי רבא 'לעולם ליגריס איניש'

אלא שדברי האחרונים הנ"ל, דליכא מצות
 'תלמוד תורה' ללא הבנה, לכאורה נסתרים
 ממאמרו של רבא במסכת עבודה זרה (יט,
 א): "אמר רבא: לעולם ליגריס איניש, ואף
 על גב דמשכח, ואף על גב דלא ידע מאי

דברייטא דר' ישמעאל הוי במקום גמרא,
 שהמדרש כגמרא". וכתב ה'משנה ברוחה'
 בשם מגן אברהם: "אין קריאת פרק זה
 וברייטא זו עולה ללמוד משנה ותלמוד, אלא
 למי שמבין, אבל למי שאינו מבין צריך
 ללמוד ולהבין, שאם לא פן אינו נחשב ללמוד,
 דדוקא בתפלה אף שאינו מבין הקב"ה יודע
 כונתו, אבל אם אומר המשנה והבריתא ואינו
 מבין - אינו נקרא למוד".

ובשלחן ערוך הגר"ז (הלכות ת"ת ב, יב-ג) מחלק
 בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה, שהקורא
 תורה שבכתב, מקיים מצות תלמוד תורה גם
 ללא הבנה, לעמת זאת בתורה שבעל פה -
 מכרחת ההבנה:

"וכל אדם צריך ליזהר להוציא בשפתיו
 ולהשמיע לאזניו כל מה שלומד, בין במקרא
 משנה ותלמוד, אלא אם כן בשעת עיון
 להבין דבר מתוך דבר. וכל מה שלומד
 בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו
 ואינו מוציא, אינו יוצא בלמוד זה ידי חובת
 מצות 'ולמדתם אתם', וכמו שכתוב לא ימוש
 ספר התורה הזה מפיו והגית בו וגו', וכמו
 בכל המצות התלויות בדבור שאינו יוצא
 בהן ידי חובתו בהרהור, אלא אם כן שומע
 מפי המדבר שהשומע כעונה בפיו".

"אף אם מוציא בשפתיו, אף על פי שאינו
 מבין אפלו פרוש המלות מפני שהוא עם
 הארץ - הרי זה מקיים מצות 'ולמדתם'
 ולפיכך כל עם הארץ מברך ברכת התורה
 בשחר לפני הפסוקים וכן כשעולה לספר
 תורה".

"במה דברים אמורים בתורה שבכתב אבל
 בתורה שבע"פ אם אינו מבין הפרוש אינו
 נחשב למוד כלל, ואף על פי כן יש לאדם
 לעסק בכל התורה גם בדברים שלא יוכל
 להבין ולעתידי לבא יזכה להבין ולהשיג כל
 התורה שעסק בה בעולם הזה ולא השיגה
 מקצר דעתו".

קאָמער (שאין רבו יודע לפרש לו כלום, רש"י) ש'נאָמער: 'גְרָסָה נְפֹשֵׁי לְתַאֲבָה', גְרָסָה כְּתִיב וְלֹא כְּתִיב טַחְנָה (לְשׁוֹן גְרֵשׁ וְכַרְמֶל (ויקרא ב) שְׁלֹא הִיא טוּחוֹן הַדֶּק אֶלָּא כְּרַחִים שֶׁל גְרוֹסוֹת הַמְחַלְקִין חֲטָה לְשֹׁנִים אוֹ לְאַרְבַּע לְצַרְף מֵאֶכָּל. גְרָסָה נְפֹשֵׁי לְתַאֲבָה - מֵרַב תְּאֻתֵי לְתוֹרָה הֵייתִי שׁוֹבֵר לְפִי הֵיכְלֵת אֶף עַל פִּי שְׂאִינִי טוּחוֹנָה הַדֶּק לְכֹנֶס בְּעַמְקָהּ, רש"י). מִשְׁמַע לְכַאוּרָה שֶׁיֵּשׁ חֵיּוֹב לְלַמֵּד גַּם כְּשֶׂאִינוֹ מִבֵּין מֵאוּמָה מִלְּמוּדוֹ, וְצָרִיךְ עֵינָיו.

וְקִשְׂיָא זֹו, הֵבִיא הַגָּאוֹן חֵיד"א (מְרֵאִית עֵין ע"ז שֶׁ) בְּשֵׁם סֵפֶר 'בֵּינֵת יִשְׁשַׁכָּר', וְכָתַב לְתַרְץ שֶׁבְּגִמְרָא מְדַבֵּר בְּאָדָם שְׂאִין בִּידוֹ לְהִבִּין [וְכֹן מִסְתַּבֵּר, דְּשֵׁם מִיָּרִי בְּמִשְׁנֵיּוֹת סְתוּמוֹת שְׁלֹא מוֹצֵא לוֹ רַב שֶׁיִּבְאָרוֹן לוֹ], וְהַ'מְגוֹן אֲבָרְהָם' מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁבִּידוֹ לְהִבִּין, וּמִתְרַשֵּׁל לְקַרְא לְלֹא הִבְנָה. עוֹד כָּתַב שְׂאִין מִבֵּין פְּרוּשׁ הַמְּלוֹת - גַּם אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֶת הַפְּרוּשׁ הָאֲמֵתִי כְּפִי מֵהַ שְׁפָרְשׁוֹ הַמְּפָרְשִׁים - נִחְשָׁב תְּלִמּוּד תּוֹרָה גַּם לְדַבְרֵי 'מְגוֹן אֲבָרְהָם'.

וּבְסֵפֶר 'דְּבַרֵי חֲנִינָא' (להרה"ג חנינא רוטנברג שליט"א, גְּדַרְי ת"ת סי' יח) כָּתַב לְתַרְץ בְּהַקְדָּם דְּקְדוּק לְשׁוֹן רש"י: "גְרָסָה נְפֹשֵׁי לְתַאֲבָה - מֵרַב תְּאֻתֵי לְתוֹרָה הֵייתִי שׁוֹבֵר לְפִי הֵיכְלֵת, אַע"פ שְׂאִינִי טוּחוֹנָה הַדֶּק לְכֹנֶס בְּעַמְקָהּ", וּמוֹכַח דְּ'גְרָסָה' הֵינּוּ שְׂאִינוֹ נִכְנָס לְעַמְקָהּ, אֲבָל עַל כָּל פְּנִיּוֹת וְדֹאֵי לּוֹמֵד אֶת הַפְּרוּשׁ הַפְּשׁוּט, רַק שְׂאִינוֹ מְעִין לְדַמוֹת מִלְתָּא לְמִלְתָּא לְהַקְשׁוֹת וּלְתַרְץ, וְכַדְפְּרוּשׁ רש"י שֶׁ דְ'גְרָסָה' הֵינּוּ כְּרַחִים שֶׁל גְרוֹסוֹת הַמְחַלְקִין חֲטָה לְשֹׁנִים אוֹ לְאַרְבַּע לְצַרְף מֵאֶכָּל, וְהֵינּוּ דְבַעֲיָנוּ לְהַכִּינוֹ לְמֵאֶכָּל אֲבָל בְּלֹא טַחְיָנָה הַדֶּק הֵיטֵב, וּבְלֹא הָכִי - לֹא הָיָה לְמוּד וְכִמוֹ שֶׁכָּתַב הַמְּגוֹן אֲבָרְהָם.

הַחֲלוּק בֵּין 'עֵמֶל' לְ'יִגְיָעָה'

אֵיתָא בְּגִמְרָא (סְנֵהֲדְרִין צט, ב): "אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם לְעֵמֶל נִבְרָא, שְׂנֵאֲמַר 'כִּי אָדָם לְעֵמֶל יוֹלְד' וְכוּ' הָיָה אוֹמֵר לְעֵמֶל תּוֹרָה נִבְרָא". וְדִיק

בְּסֵפֶר 'דְּבַרֵי חֲנִינָא' (שם) אֶת הַמְּבַאֵר מְכָר, שְׂיָסוּד הַמְצִוָּה שֶׁל עֵמֶל הַתּוֹרָה הוּא עֲצָם הָעֵמֶל עֲצָמוֹ, שְׁטוּרַח לְהִבִּין אֶף שְׂאִינוֹ מְשִׁיג.

אוֹלָם יֵשׁ לְתַמָּה מִדְּבַרֵי הַגְּמ' בְּמַגְלָה (ו, ב) דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק: "אִם יֹאמֵר לָךְ אָדָם יִגְעֵתִי וְלֹא מְצֵאתִי אֶל תְּאֻמוֹ", וּמְבַאֵר שְׂאִין יִגַּע - עַל כְּרַחֵף שְׂיִמְצָא, וְהָכֵא מִשְׁמַע שְׂשִׁיף עֵמֶל הַתּוֹרָה אֶף שְׂאִינוֹ מְשִׁיג וּמִבִּין.

וּבְהַקְדָּם יֵשׁוּב הָעֲנִיָּן, רְאוּי לְדַקְדֵּק שֶׁהֵנָּה בְּגִמְרָא בְּסֵנֵהֲדְרִין נִקֵּט לְשׁוֹן 'עֵמֶל', לְעַמֵּת זֹאת בְּגִמְרָא בְּמַגְלָה - נִקֵּט לְשׁוֹן 'יִגְיָעָה', וּמְצִינּוֹ שְׂעֵמֶל וְיִגְיָעָה תְּרִי מִלֵּי נִינְהוֹ, כְּדָאֲמַרוּ בְּמַדְרָשׁ (ילקו"ש הַאֲזִינוּ רַמְזוֹ תַתְּקַמְב): "אָמַר לָהֶם מוֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, אַתֶּם יוֹדְעִין כִּמְהָ צַעַר נִצְטַעְרְתִּי עַל הַתּוֹרָה, וְכִמְהָ עֵמֶל עֵמֶלְתִּי בָּהּ, וְכִמְהָ יִגְיָעָה יִגְעֵתִי בָּהּ, כְּעֲנִיָּן שְׂנֵאֲמַר 'וַיְהִי שֵׁם עִם ה' אֲרַבְעִים יוֹם". וּמַעֲתָה יֵשׁ לְהַתְּבוּנָה - מֵהַ שְׁנֵי יֵשׁ בֵּין מִשְׁמַעוֹת שְׁנֵי מְשִׁיגִים אֵלּוּ?

וְהַבְּאוּר בְּזֵה, שְׂהַמְשִׁיג 'עֵמֶל' - מִבְּטָא אֶת הַטְּרַחָה בְּתִלְמוּד תּוֹרָה, עֵמֶל פָּה וְעֵמֶל הַמַּחְשְׁבָה. וְיִגְיָעָה - הֵינּוּ שְׂמוֹנֵעַ אֶת עֲצָמוֹ מִחֲמוּדוֹת וְתַעֲנוּגוֹת תְּבַל כְּדִי לְזַכּוֹת לְתוֹרָה. וְכַדְכָּתַב הָאֲלֹשִׁיף (מְשַׁלֵּי ב) שְׂכַדִּי לְהַשִּׁיג תּוֹרָה לְאֲמַתָּה, צָרִיךְ יִגְיָעָה רַבָּה לְמַרְק אֶת הַחֲמֵר, וְכִפִּי שְׂיִמְרַק אֶת הַחֲמֵר - כִּי יִזְכֶּה לְרוּחַ מְמָרוֹם בְּהַשְׁגַּת הַתּוֹרָה, וְכֹן הָאֲרִיף בְּזֵה הַמְּהַר"ל בְּנִתְיָבוֹת עוֹלָם (נְתִיב הַתּוֹרָה) עֵין שָׁם.

מַעֲתָה נְבוֹא אֶל הַיֵּשׁוּב, דְּהֵנָּה כְּפִדּוּעַ - לְכָל נְשִׁמָּה מִיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ חֶלֶק בְּתוֹרָה הַמְשִׁיף לְשִׁרְשָׁהּ, וְכַדְבְּרֵי הָאֲלֹשִׁיף הַקְּדוּשׁ ('שׁוֹשְׁנֵת הָעַמְקִים' אִיכָה ה, טז): "שֶׁהוּא יִתְבַּרַךְ קִבֵּץ כָּל הַנְּשִׁמוֹת הָעֵתִידוֹת לְבֹא בְּכָל דּוֹר וְדוֹר בְּהַר סִינַי, וְאֵת כָּל הַשְּׂמִיעַ בְּהוֹד קוֹלוֹ כָּל פְּרֻטֵי תּוֹרָה שֶׁבַעֲלָ פָה וְכוּ', וְאֵז כָּל נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ קִבְּלָהּ וְנִשְׁקַע בָּהּ כָּל הַמְּתִיחַס אֶלֶיָּהּ מִכָּל הַפְּרֻטִים, וּבְכִלְלוֹת כָּלֵן נִמְצָא הַכֹּל. וְהוּא כִּי כָּל נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ יֵשׁ לָהּ שְׂיָכוֹת בְּתוֹרָה, וְכָל

גדול לנשמה. שהגם דכל התורה שמוותיו של הקב"ה, מכל מקום נתלבשה בכמה ספורים, ואדם הקורא ומבין הספורים - נותן דעתו על פשט הפשוט, אבל ספר הזהר הן הסודות עצמן בגלוי, והקורא יודע שהם סודות וסתרי תורה אלא שאינו מוכן מקצת המשיג ועמק המשג."

וב'שם הגדולים' (ערך ס' הבהיר) האריך יותר לבאר ענין זה, בתחלת דבריו, הביא דברי גורי האר"י שלמוד הזהר הוא "תקון גדול להאיר הנפש ולקדשה". והעיד מפי כתבם "שהרב האר"י זצ"ל נתן תקון לבעל תשובה ללמד חמשה דפין של זהר בכל יום אע"ג דלא ידע מאי קאמר, דקריאתה זו הלילא להאיר הנפש ולתקנה."

ותמה בפניו משפיל אחד, שלכאורה הוא דבר פלא? במה גדול כח למוד ספר הזהר מכל שאר למוד משנה וגמרא, שיש בו תועלת גם אם אינו מבין מה שלומד?

וכך ענה לו הרב חיד"א: "דע, כי אין ספק כי כל למוד התורה הקדושה נשא ורם, והוא מרומם, ובפרט אם יהיה לשמה באמתות - ודאי כי בונה בשמים מעלותיו ומתקן העולמות ומיחד הדודים. ואפלו מארי דרזין - חובת גברא ללמד מקרא משנה הלכה דבר יום ביומו, כאשר דבר בקדשו האר"י ז"ל וכמעשהו ממנו. אמנם אשר גדל למוד הזהר, הינו שהמקרא ומשנה ותלמוד הם מלבשים מאד, ואינו נפר שהם סוד כלל. לא כן הזהר שמדבר בסתרי תורה בפרוש, ואין פתי הקורא שלא יבין דרך כלל כי דבריו בעמקי רזי התורה, ולכן להיות סתרי התורה גלויים בלי לבוש - הן מזהירין ומאירין הנפש. ואף על גב דבצד מה דברי הזהר סתומים מאד, הינו להבין סתר עליון בעצם ולידע תכן הדברים על ברין ועל מתכנתו, דודאי צריכא רבה ולא יובנו הדברים כי אם מפי חכם גדול לאזן מקבל מבין.

אחת דבקו בה כל הדברים המתחסיים אל בחינתה". ממילא, במסכת מגלה, מיירי בחלקו של אדם בתורה, וזה מכרח הוא שישגי, שכן זהו תקון שלמותו, ולכך עליו להיות בטוח שאם יתיגע ימצאנה. וכדי להשיג חלקו - צריך יגיעה במעוט תענוגים וזכוף החמר כאמור לעיל.

אמנם 'עמל התורה', זהו גדר המצוה ד'ושנתם', שהיא מצוה לעמל בכל התורה כלה, ובזה אינו מכרח שישגי, ומקבל שכר על העמל לבד.

מעוט תענוגות פקנין לתורה

ויסוד זה, שכדי לזכות בתורה יש 'להתיגע' במעוט תענוגות, מבאר כבר בדברי הרמב"ם (ת"ת ג, יב): "אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עדון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד, ולא יתן שנה לעיניו ולעפעפיו תנומה".

וכן הוא במדרש תנחומא (נח א): "ללמדך שכל מי שאוהב עשר ותענוג, אינו יכול ללמד תורה שבעל פה, לפי שיש בה צער גדול ונדוד שנה, ויש מבלה ומנבל עצמו עליה, לפיכך מתן שכרה לעולם הבא, שנאמר 'העם ההלכים בחשך ראו אור גדול', אור גדול אור שנברא ביום ראשון שנגזזו הקב"ה לעמלי תורה שבע"פ ביום ובלילה שבזכותן העולם עומד".

למוד 'זהר' ללא הבנה

ראוי לדעת, שכל הדרישה להבנת הלמוד - מתיחסת לתורת ה'נגלה', אבל הלומד בספר הזהר, אפלו לא ידע מאי קאמר, יש בזה תקון וצחצוח גדול לנפש, וכן כתב הגאון חיד"א (מורה באצבע ס"ב אות מד): "למוד ספר הזהר מרומם על כל למוד, בשגם לא ידע מאי קאמר, ואף שיטעה בקריאתו, והוא תקון

בָּרָם בְּכָל־לוֹת נִכְר הַיּוֹתוּן רָזִין עֵלְאִין, וְהַדְּבָרִים עוֹשִׂים רִשָּׁם בְּשִׁרְשֵׁיהֶם עֲלִיוֹנִים לְמַעְלָה.

וְכִי־צֵא בְּזֶה כְּתָב גְּדוֹל מִקְבְּלֵי אִיטְלִיָּה, רַבִּי מֹשֶׁה זְכוֹת (הַרמ"ז) בְּהַגְהוֹתָיו לְס' הַכּוֹנּוֹת (הוֹבָא בְּמַגְדֵּל עַז' מוֹנָדְשֵׁיין עַמ' תַּלח): "וְגַם כִּי סְתוּמִים וְחֲתוּמִים הַדְּבָרִים אֵל נָא תִמְנַע מִקְרִיאָתְם, כִּי בְרִית כְּרוּתָה לְשִׁפְתֵי הַנוֹטְפוֹת מִר בְּאִימָא וְרַעוּתָא דְלָבָא בְּהַנִּי כְּבָשִׁי דְרַחֲמֵנָא שְׂאִינָם חוֹזְרוֹת רִיקָם, מְעוֹרֵר אֶת הָאֵהָבָה עַד שֶׁתַּחֲפֹץ בְּלָגְלוֹג וְגַמְגוּם אִישׁ הוֹגָה וְשׁוּגָה בְּאֵהָבָתָה".

אֲמַנָּם בְּהַקְדַּמַת סֵפֶר 'עֲמוּד הָעֲבוּדָה' לְצַדִּיק רַבִּי בְרוּךְ מִקוֹסוֹב זִיע"א, מְסַתֵּיג מִלְמוּד סֵפֶר הַזֶּהר, לְלֹא עֵינֵי מַעֲמִיק בְּכַתְבֵי הָאֶר"י תַּחֲלָה, דְּכַתָּב "הַן אֲמַת כִּי מִסְפֵּר הַזֶּהר רְאוּי לְהַתְרַחֵק בְּתַחֲלַת לְמוּדוֹ, עַד כִּי יִפְלִיג לְמוּדוֹ בְּכַתְבֵי הַקֶּדֶשׁ שֶׁל הָאֶר"י ז"ל, כְּמוֹ סֵפֶר עֵץ חַיִּים, פְּרִי עֵץ חַיִּים, סֵפֶר אָדָם יִשְׂרָאֵל, סֵפֶר הַדְּרוֹשִׁים וְכו' וְאַחֵר כֶּף יִלְמַד בְּסֵפֶר הַזֶּהר וְהַתְקוּנִים, וּבְתַחֲלַת לְמוּדוֹ לֹא יִפְלִיג עֵינָיו בְּסֵפֶר הַזֶּהר, כִּי הֲלֹא הוּא סֵפֶר סְתוּם וְחֲתוּם, וְעַל יְדֵי זֶה קָרוֹב מְאֹד לְטַעוֹת בְּדַבְרָיו, שֶׁעַל הַמַּעַט מִן הַמַּעַט יֵשׁ לוֹ מִשְׁמַעוֹת יְדוּעַ וּמְפָרְסִם".

אֵלָּא שְׁלֹאֲחַר הָעֵינֵי - כּוֹתֵב הַגְרִי"מ הַלֵּל שְׁלִיט"א (שׁו"ת וַיֵּשֶׁב הֵימ עַמ' קַצַּג) - אֵין דְּבָרָיו סוֹתֵרִים לְדַבְרֵי הַרמ"ז וְהַחִיד"א ע"ה, שְׁכֹן הֵם עוֹסְקִים בְּאָדָם שְׁמֵרָאשׁ נִגְשׁ לְסֵפֶר הַזֶּהר שְׁלֹא עַל מְנַת לְהַבִּין, אֵלָּא גּוֹרֵס בּוֹ לְשֵׁם צַחְצוּחַ וְטְהוֹר הַנֶּפֶשׁ, בְּרִי לוֹ שְׂאִין לוֹ קִצָּה קִצָּיָה שֶׁל הַשְּׂגָה בְּסוּדוֹת הַיּוֹצְאִים מִפִּי, וּמֵרָאשׁ לֹא מִכְּנִיס עֲצָמוֹ בְּשׁוּם נְסִיוֹן לְהַבִּין אֶת אֲשֶׁר אֹמֵר, וְהֵרִי זוֹ - מַעְלָה וּמְדָה טוֹבָה. מֵה שְׂאִין כּוֹ, הָעֲמוּד הָעֲבוּדָה מִתְרִיעַ מִפְּנֵי הַנֶּגֶשׁ לְסֵפֶר הַזֶּהר עַל מְנַת לְהַבִּין מִדַּעְתּוֹ, בְּמִנְתָּק מִהַדְרָךְ שֶׁסָּלַל רַבְּנֵי הָאֶר"י, וְהַנְהִיגָה זוֹ צְרִיכָה זְהִירוֹת גְּדוּלָּה, שְׂיִכּוֹל לְהַגִּיעַ עַל יְדֵי לִיְדֵי כְּפִירָה ח"ו, וְלָכֵן הוּא מִמְּלִיץ שְׂאִין לְלַמֵּד בְּסֵפֶר הַזֶּהר, לְלֹא שֶׁשֶׁמֶשׁ אָדָם כָּל צָרְכוֹ, וְהַפְּלִיג בְּלְמוּד כְּתָבֵי הַקֶּדֶשׁ שֶׁל הָאֶר"י

ז"ל, שְׁכֹן רַק לְאַחַר שֶׁהִשְׁתַּרְשׁ אָדָם יִפֶּה בְּכָל שְׁמוֹנֶה שְׁעָרִים, יְדַע לְהַבִּין דְּבָרֵי הַזֶּהר עַל אֹפְנָיו, יְבִין כָּל מֵאֲמָר לְאִיזוֹ בְּחִינָה הוּא שִׁיף, וְכֹךְ יֵהָא הָעֵקֶב לְמִישׁוֹר וְהִרְכָּסִים לְבִקְעָה.

לְהַעֲמִיק חֶקֶר בְּתוֹרַת הַנֶּסֶתֶר

עוֹד כְּתָב הַגְרִי"מ הַלֵּל שְׁלִיט"א, שֶׁהֵגַם שֶׁהִלְמוּד בְּגֵרְסָא פּוֹעֵל נִפְלְאוֹת בְּתַקוּן הָעֲלִיוֹנִים וּבְתַקוּן וְזִכְרוֹ נִשְׁמַתוֹ שֶׁל הַלּוּמֵד בְּעֲצָמוֹ, מִכָּל מְקוֹם עֵקֶר הַלְמוּד הַנֶּרְצָה הוּא הַלְמוּד בְּעֵינֵי לְמִי שֶׁהִגִּיעַ לְיַד מְדָה זוֹ, מִצַּד הַשְׁתַּלְמוּתוֹ בְּיַד־עוֹת כְּתָבֵי הָאֶר"י ז"ל.

וְכַפִּי שֶׁהִבִּיא בְּסֵפֶר 'כֶּסֶף מְלֶךְ' לְמַהר"ש בּוֹזְגָלוֹ זִיע"א, עַל לְשׁוֹן תְּקוּנֵי זֶהר (תִּיקוּן מ"ג) בְּנַחֲיִצוֹת יְדִיעַת חֲכַמַת הַקְּבָלָה:

"מֵאֵן דְּגָרִים דְּאִסְתַּלַּק קְבָלָה וְחֲכַמַתָּא מֵאוּרִיתָא דְבַעַל פֶּה וּמֵאוּרִיתָא דְכַתָּב, וְגָרִים דְּלֹא יִשְׁתַּדְּלוּן בְּהוֹן, וְאִמְרִין דְּלֹא אִית אֵלָּא פֶּשֶׁט בְּאוּרִיתָא וּבְתַלְמוּדָא, בְּוֹדָאֵי כְּאֵלוֹ יִסְלַק נְבִיעוֹ מֵהוּא נֶהַר וּמֵהוּא גֵן, וְוִי לִיהַ! טַב דְּלֹא אֲתַבְרִי בְּעֵלְמָא וְכו' וְאִיתַחֲשַׁב לִיהַ כְּאֵלוֹ אַחֲזִיר עֲלֵמָא לְתַהוֹ וּבַהוֹ וְגָרִים עֲנִיּוֹתָא בְּעֵלְמָא וְאֶרְךְ גְּלוּתָא". (תַּרְגוּם: מִי שְׂגוּרָם שֶׁתַּסְתַּלַּק חֲכַמַת הַקְּבָלָה וְחֲכַמָּה הַפְּנִימִית מִתּוֹרָה שְׁבַעַל פֶּה וְתוֹרָה שְׁבַכְתָּב, וְגוֹרֵם שְׁלֹא יַעֲסֻקוּ בָהֶם, וְאוֹמְרִים שְׂאִין בְּתוֹרָה וּבְתַלְמוּד אֵלָּא פֶּשֶׁט - הֵרִי הוּא כְּאֵלוֹ מְסַלַּק הַנְּבִיעָה מֵאוּתוֹ הַנֶּהַר וּמֵאוּתוֹ גֵן, אוֹי לוֹ! טוֹב לוֹ שְׁלֹא הֵיָה נִבְרָא בְּעוֹלָם וְלֹא הֵיָה לוֹמֵד אוֹתָהּ הַתּוֹרָה שְׁבַכְתָּב וְתוֹרָה שְׁבַעַל פֶּה, שֶׁנֶּחֱשַׁב לוֹ כְּאֵלוֹ חֲחִזִיר הָעוֹלָם לְתַהוֹ וּבַהוֹ וְגָרִם עֲנִיּוֹת לְעוֹלָם וְהָאֶרֶץ אֶת הַגְּלוּת).

וְכַתָּב שֵׁם: "וְיָמֵי שְׂיִכּוֹל לְקַנּוֹת לוֹ רַב שְׂיִלְמַדְהוֹ קְבָלָה, אוֹ חֶבֶר, אוֹ מִתּוֹךְ הַסְּפָרִים וּמִתְרַשֵּׁל, גּוֹרֵם אֶרְךְ גְּלוּתָא, וּבְפִרוֹשׁ אֵמֵר אֵלֶיהוֹ לְרִשְׁבִּי" דְּבַהֲאֵי סֵפֶר זֶהר יִתְפָּרְקוּן מִן גְּלוּתָא כַּד אִיתְגַּלִּיא בְּדָרָא בְּתַרְאָה וְכו', וּמִמְּנוֹ יְדַע גְּדֵל

מקום לשניהם, זה - לתקון נפשו להאינה ולזכרה, וכן להרבות ידיעות פשוטות למי שמבין לפחות פשטי הדברים שבזהר, וזה - כדי לקיים עקר חיוב הלמוד בסתרי תורה.

וזו לשונו שם: "גם אמר לי הרב רבי אברהם הלוי יצ"ו שאמר לו מורי ז"ל עצה לענין ההשגה והיא זו, שלא ישיח שיחה בטלה, ושיקום בחצי הלילה ויבכה על חסרון הידיעה, ושילמד בזהר דרך בקיאות בלבד בלי שיעמיק בעיון מ' או נ' עלים בכל יום, ושיקרא בספר הזהר פעמים רבות. ואמנם אמר לי מורי ז"ל כששאלתי לו איך זכה לכל החכמה הזאת, והשיב לי שטרח במאד מאד בחכמה זאת. ואמרתי לו כי גם הרמ"ק ז"ל וגם אני חיים טרחת במאד מאד בחכמה זאת, ואמר לי שהאמת הוא שטרחנו מאד יותר משאר אנשי דורנו, אבל לא עשינו כמוהו, כי כמה לילות היה נשאר בלתי שנה על מאמר אחד של ספר הזהר, ולפעמים ששה לילות של ימי החל שבשבויע היה מתבודד ויושב על עיון מאמר אחד בזהר בלבד, ולא היה ישן כל הלילות ההם רב הפעמים".

מסקנות הדברים

הנהגת העסוק בחכמת הנסתר, תלויה בסוג האדם הלומד:

פשוטי עם וכל מי שאין לו יד ושם בלמודי האר"י ז"ל - טוב שיקבעו מעט זמן לגרס דוקא בספר הזהר הקדוש בלא עיון והעמקה כלל, שגם הלמוד באופן זה הוא תקון גדול לעליונים ולתחתונים, וכנזכר בדברי רבותינו הנזכרים עליונים למעלה, הגם דלא ידע מאי קאמר והגם שמשתבש בקריאתו, דרחמנא לבא בעי, והדברים מצד עצמן מסגלים ומעוררים.

מי שזכה ללמד בכתבי האר"י ז"ל, נכון שיקבע עת מיוחד לגרס בספר הזהר הקדוש

החיוב וגדל השכר למי שלומד קבלה, כי למוד הזהר בגרסא בעלמא בונה עולמות וכל שכן אם יזכה ללמד ולהבין פרוש מאמר א' - יעשה תקון למעלה בשעה א' מה שלא יעשה בלמוד הפשט במשך שנה תמימה וכו', ובדאי למודו כל השנה אינו כלום אם אין מעטרו ביום א' בלמוד הקבלה, ואם קובע שעה א' בכל לילה מבטח לו שהוא בן עולם הבא".

ובאגרת האדמו"ר האמצעי הצדיק רבי דב בער זלה"ה, הנדפסת בריש ספר באורי הזהר לאביו הגאון רבי שניאור זלמן מלאדי - בעל התניא זיע"א, העיד על אביו (בעל התניא) שהיה לומד מאמרי הזהר בעיון גדול, וכתב:

"וכה אמר, דמה שכתב ברעיא מהימנא בזהר פרשת נשא, דבהאי חבורא דספר הזהר ביה יפקון מן גלותא וכו', הינו בלמוד בעיון גדול דוקא. ואמר על עצמו שאין רגילותו ללמד בכל שבת רק דף אחד או שנים, אבל בעיון והעמקה גדולה וביגיעה רבה בדקדוק הלשון בכל מלה שיהיה מכון על פי אמתת חכמת הקבלה. ובזה היה מדרגת האר"י ז"ל שזכה לגלוי אליהו ורוח הקדוש, מפני שיגע הרבה בלשון מאמרי זהר הקדוש כמבאר בשבחי האר"י, במה ששאל מהרח"ו להאר"י למה לא זכה הוא לזה וכו' ולא כמו שקוראין העולם בזהר הקדוש כמו בספר החתום בלי ידיעה בפרוש המלות כלל, גם לא על דרך הקבלה הפשוטה, שאין יוצאין בזה עקר ענין למוד הזהר הקדוש".

ועיו בארץ בהקדמת ספר 'ספרא דצניעותא' עם באור הגר"א ז"ל, שהעיד שם תלמידו מהר"ח מוואלוזין ז"ל מגדל יגיעת והעמקת רבו הגר"א ז"ל בעיון ספר הזהר הקדוש.

ומסיק הגרי"מ הלל שליט"א שמדברי האר"י ז"ל (מובא בשער רוח"ק דף יא, ב) יש ללמד כי הן למוד הזהר הקדוש דרך בקיאות וגירסא, והן למודו בעיון נמרץ - תרוייהו צריכי, ויש

לעיל, שִׁלְלָא כָּל הַבְּנָה - אינו נחשב למוד תורה.

לעמית זאת, ישנו חיוב נוסף, הוא החיוב לעמל בלמוד התורה. וזאת מבאר גאון המוסר רבי ישראל סלנטר זצ"ל בספרו 'אבן ישראל', ואלו דבריו: שני וחלוק יש בין התורה לבין שאר החכמות שבעולם, ביחס לכל החכמות - יש אמצעי ["סבה"] שהוא למוד החכמה, ויש את התכלית שהיא התוצאה ["מסובב"] - דיעת החכמה. הינו שאין למוד החכמה משמש תכלית בפני עצמו אלא אמצעי לרכישת הידיעות. מה שאין כן למוד התורה הוא תכלית ומצוה העומדת בפני עצמה, ללא כל קשר לידיעת התורה.

ומפרסם בשם ה'חפץ חיים' לחדד את הדברים בבאור התפלה הנאמרת ביציאה מבית המדרש, בה מודה הלומד על ההבדל בינו - שהוא עמל ומקבל שכר, לבין יושבי הקרנות - העמלים ואינם מקבלים שכר: "אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר", שכן בעוד שכל בעל מלאכה אינו מקבל תמורה בעד עבודתו אלא בעד התוצאה, ואם לא השלים מלאכתו, אף אם יעמל שבוע שלם לא יקבל פרוטה. בלמוד התורה שנוצטוינו לעמל בתורה, מקבלים שכר על העמל גם ללא "תוצאות".

ובזה מבאר הגר"י סלנטר דברי הגמרא (סנהדרין צט, ב) "אמר רבי אלעזר כל אדם לעמל נברא, איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא? כשהוא אומר (משלי טז, כו) כי אכף עליו פיהו, הוי אומר לעמל תורה פה נברא, ועדין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר (יהושע א, ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיה, הוי אומר לעמל תורה נברא".

והתמהון עצום. וכי יעלה על הדעת שתכלית בריאת האדם "לעמל מלאכה" גרידא? כלום זוהי התכלית של "נזר הבריאה"?

בלי העמקה, כסגלה לטהרה ולהשגה ולהרבות בקיאות וידיעות נחוצות, וכמו שכתב בשער רוח הקדש משם הר"א הלוי ז"ל.

ומי שהפליג בלמודי האר"י ז"ל, והוא בקי היטב ברחב ועמק הקדמותיו - נכון ונחוצ מאד שיקבע עת ללמד בספר הזהר הקדוש בעיון גדול לאור הקדמות האר"י ז"ל, להעלות הדברים לשרשו, ויתעלה האדם הרבה מתור למוד כזה.

ה'חקה' המצויה בלמוד תורה

והנה ידועה דרשת חז"ל (הובאה ברש"י ריש פרשתנו) "אם בחקתי תלכו - שתהיו עמלים בתורה".

ולכאורה צריך עיון מדברי רמב"ם (מעילה ח, ח): "המשפטים הן המצוות שטעמן גלוי וטובת עשייתן בעולם הזה ידועה, כגון אסור גזל ושפיכות דמים וכבוד אב ואם, והחקים הן המצוות שאין טעמן ידוע וכו' כגון אסור בשר חזיר ובשר בחלב ועגלה ערופה ופרה אדמה ושעיר המשתלח".

ומשמע איפוא, שלמוד התורה נחשב כ'חקים' ללא טעם ["בחקתי תלכו"], ולא כ'משפטים' המובנים על פי השכל. ויש להבין מדוע למוד התורה נחשב ל"חק" נטול הבנה? והרי לכאורה הדבר מחייב ומובן על פי השכל, שהרי ללא למוד תורה אי אפשר לנהל את החיים כרצון הבורא?

ועוד צריך באור היכן מצאו חז"ל בלשון הכתוב שה'הליכה' בחקות התורה פרושה עמל התורה.

ונראה כי בגדר מצוות תלמוד תורה יש ב' חלקים - חיוב ההבנה בלמוד והחיוב לעמל בתורה:

החיוב להעמיק בלמוד התורה - כבר התבאר בדברי הגמרא וגדולי הפוסקים שהזכרנו

בראשית דבריו מביא דברי רש"י בגמרא (קדושין ל, א): "שיהו דברי תורה מחדדים בפיך - חזר עליהם ובדק בעמקם", וכן דברי היראים שהזכרנו לעיל: "ופרוש 'התלמוד' - לא ילמד אדם בלא סגרא ויקרא ולא ידע מה יאמר, אלא שצריך לשמש תלמידי חכמים וללמד סברתם".

ובפרשת נצבים (דברים ל, יב) נאמר: "לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה", וברש"י: "שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה", ומקורו מדברי הגמרא (ערובין נה, א): "אמר אבדימי בר חמא בר דוסא מאי דכתיב 'לא בשמים היא ולא מעבר לים היא', לא בשמים היא - שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה".

וכתב ב'העמק שאלה' (סי' י"ט): "המשיל דבר שהוא שכלי ועמק לדבר שהוא בשמים, ללמד אפלו הוא כל כף גבוה משכלך כמו שהוא בשמים - צריך אתה לעלות ולהשיגה, והינו ע"י מודעים (סימנים, ע"פ ערובין נד, ב) ותחבולות להעמיק מעט מעט עד שישגי על בריו".

ובספר חובת הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג, ע"פ לב טוב): "האפן החמישי הוא חשבון הנפש שיעשה לעצמו על שהוא מתעצל מלהבין את ספר תורת האלקים, ומתיחס באדישות לידיעת תכנו, דבר שלא היה עושה אלו היה מקבל ספר מהמלה, שאז אלו היה מספק בהבנתו, בגלל ספק בקריאת הכתב, או בהבנת המלים, או בגלל תכנו העמק והעדיו והמסבף, או בגלל סגנונו הצח - היה מרכז בו את כל לבו ושכלו כדי להבין את תכנו, והיה מצטער צער רב כדי לעמד על כונת המלה בספרו, ויאמר לעצמו: מה אם היית עושה זאת כדי להבין ספר של אדם חלש וכן תמותה כמוך, אם כן פי כמה יותר אתה חיב לעשות זאת כדי להבין את הספר של

אלא אפשר היה לטעות, שגם בלמוד תורה - העקר הוא התוצאה, ואם כן רק בעל פשרון המכשר לקבל רב תורה וחכמה מצוה ללמד תורה, אף למי שאין את הכלים המתאימים ללמוד, אין חיוב ללמד תורה כי לא ישיגנה, ועדיף שיעסק במלאכה. זאת באה הגמרא לשלל, וחדשה כי אדם נברא לעמל התורה, ואין צווי הבורא להגיע אל הידיעה, כי לא עליך המלאכה לגמור, רק שיהיה יגע בתורה בכל כחו.

ועל פי זה מישב המהר"ל ב'דרך החיים' (אבות ב, טז) בין משמעות דברי המשנה (שם) "אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה", הינו שהשכר נקבע לפי רב התורה שלמד, לבין משמעות דברי המשנה (מנחות יג, יא): "אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכון דעתו לשמים", שהמרבה והממעיט שוים.

ותרץ, על דרך שבארנו: דברי המשנה "אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה", נאמרו לגבי הלמוד והעמל - שבזה קובעת הכמות. ואלו דברי המשנה "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכון דעתו לשמים", נאמרו לגבי התוצאה, ובזה אין הבדל בין המרבה לממעיט.

ועל פי זה מישבות הקשיות שפתחנו בהן, כי למוד התורה, והינו הידיעות היאך לנהג ומה לעשות, הוא אכן דבר מובן והגיוני, שכן ודאי צריכים אנו ללמוד התורה שתכונן את הדרך אשר נלך בה והמעשה אשר נעשה. ואלו ה"חק" בלמוד התורה הוא עמל התורה, שהוא חקה מפלאה שחקק הבורא לתברך - שמקבל האדם שכר על העמל ללא שיכות לתוצאה.

גדל הנחיצות להעמיק בתורה

ובספר 'בתורתו יהגה' (פ"ו) מאריך מפי ספרים וסופרים בחשיבות ונחיצות ההעמקה בתורה.

אלקירי, אשר הוא חייך, ואיך אם כן הרשית לעצמך אחי להתעלם מספר האלקים ולהסתפק בידיעת הדברים הקלים שבו, המובנים משטחיות דבריו, ולזלזל בעניינים העמקים והנסתרים שבו".

[ובהקדמת ספר 'שב שמעתתא' (אות ה) הביא דברי 'חובות הלבבות' הנ"ל, והוסיף בזה: "ומזה יתעורר אדם מישראל, כמה הוא חייב להשיב על השאלה 'פלפלת בחכמה', ולא להסתפק בפשיטות. אלא שהקדמונים, בישר שכלם האמתית, לא היו צריכים כל כך עמקי הפלפול כאשר אנו, פה היום, ואפלו בימי אמוראים אמרו (ערויבין נג, א) 'אנו כאצבע בקירא לסברא', (בשעה קשה, שאין האצבע יכול לנגס בתוכה, אלא מדבק מעט, רש"י), ומכל שכן אנו יתמי דיתמי, כמה אנו צריכים זמן זמנים להבין סברא אחת מקדמונינו ז"ל ולזה צריך לפול רב".]

וברש"י (דברים לב, מו, ומקורו בספרי האזינו ל): "צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה, וכן הוא אומר (יחזקאל מ, ד) בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו', הרי דברים קל וחמר, ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים להבין דברי תורה שהן פהררין התלוין בשערה על אחת כמה וכמה".

עקר ידיעת התורה - ההבנה

ובספר 'ראשון לציון' (משלי ב) לבעל ה'אור החיים' הקדוש, על הפסוקים בספר משלי המדברים מדרכי למוד וקנין התורה: "להקשיב לחכמה אנוך תטה לבך לתבונה: כי אם לבינה תקרא לתבונה תתן קולך: אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה: אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא" - "וכנגד אמתות הענין שהוא מדבר בעוסקי התורה, יצונו לטרח בתורה להשיג עמקה, לא

לשטחיות הדברים אלא החכמה וההתבוננות בה, ולהוציא דבר מתוך דבר, כי זהו עקר הידיעה שנוצטוונו עליה, כי כל העוסק בתורה בלי טרח לרדת לעמקה - הרי זה פכוסס חטים מבלי דעת, ואחר עשות מלאכות הנעשות בחטים יטעם כצפיחית בדבש".

ובספר 'לבוש מרדכי' (להגאון רבי משה מרדכי אפשטין זצ"ל, ראש ישיבת סלבודקא) בהקדמתו למסכת בבא קמא:

"כי יש למוד ויש למוד, מצינו אשר אמרו חז"ל בקדושין (מט, ב) כי תלמיד ששואל את אביו דבר הלכה במסכת אחת, ואפלו במסכתא דכלה, ויודע להשיב - נקרא תלמיד חכם, ונגיד זה אמרו בבבבכות (מז, ב) כי רמי בר חמא לא רצה לצרף אחד לזמון שלמד ספרא וספרי והלכתא, בחשבו אותו לעם הארץ יען שלא שמש תלמידי חכמים. ולכאורה כמה המרחק גדול - זה למד מסכת אחת ונקרא תלמיד חכם, וזה למד כל הש"ס ונקרא עם הארץ.

יען כי עקר ידיעת התורה - לא בקיאות צורת הדברים, אף עקר הידיעה היא סברת והבנת הדברים, וכמאמר חז"ל בבבכות (ו, ב) אגרא דשמעתא סברא. אם אחד בקי בהלכה אחת ואינו יודע סברת והרגש הדברים - לא נוכל לומר כי חסר לו מקצת הדבר, אף כל הדבר חסר לו, כי עקר הדבר הוא סברת הדבר.

ועל כן אמרו חז"ל בסוטה (כב, א) "התנאים מבלי עולם" - אף שלמדו משניות, אף פיון שלא למדו הגמרא, הינו סתירות וקשיות ופרוקים, ולא למדו דרכי העיון לרדת לעמק הדברים - לא יוכלו להורות. ומשום זה אף מי שלמד כל הש"ס, אם לא הרגל בדרכי הסברות - עם הארץ נקרא".

וכתב הגר"א (משלי טז, ח) על פסוק: "טוב מעט בצדקה מרב תבואות בלא משפט" -

טוב שילמד מעט בצדקה וכו' ממה שיקבץ על יד הרבה, אף לא במשפט, שאין יודע הדין על בריו". וכן לו ב'אבן שלמה' (פ"ח): טוב לאדם שילמד מעט וחוזר תמיד וידע כל דבר על בריו, ממה שילמד ויקבץ הרבה ואינו יודע הדין על בריו. [והובא בשם ה'חפץ חיים', דכל זה רק לענין למודים הנוגעים הלכה למעשה (עי' חפץ חיים עה"ת עמ' קכו במעשי למלך)]. ובשלחן ערוך (או"ח א, ד): "טוב מעט תחנונים בכונה מהרבות בלא כונה" ועין שם ב'מקור חיים', דהוא הדין לענין למוד תורה.

המדה הראויה ללמוד בעיון

אמנם אף זאת התריעו גדולי רבותינו, שלא להעמיק בעיון יותר מדי בדקדוקים מגזמים, אלא צריך להעמיק עיון בלב העניינים וסברותיהם, ולהתקדם הלאה. בפרט שהרי אין לדבר סוף, וכן כתב בעל ההפלאה בהקדמת ספרו: שלא יהיה עוסק רק בעיון כל היום, כי אין סוף ואין קצה לתבונת התורה. וכן בהקדמת ספר 'חובות הלבבות': ודע כי כחו של בשר ודם הוא מדי חלש מלהשיג דבר על בריו, ואין ביכלת הטבע האנושי להגיע לעמק המשג.

וכבר קבל בענין זה ה'ים של שלמה' על בני דורו (מסכת חלו בהקדמה): "אנו מניחין רבן, ומעמיקים במקצת חצאי מסכתות, ונעורים יום ולילה בעמוד אחד, ולמחר - התעייף בו עיניך ואיננו, וכל זה נסינו ומצאנו הטרח והגיע, ומצינו בחכמים המצרים על הדבר, ראו בחזיון לילה, כי כמה מרביצים התורה נענשו על הדבר, כי על ידם נתמעטה התורה ולומדיה, וכן נגלה להם בחזיון הלילה, כי על רבוי הדעות נתחדשו הגזרות".

וכיוצא בזה עורר הגר"א קוטלר זצ"ל (משנת רבי אהרן ח"א עמ' נה): "ואי אפשר לדקדק בדברים קלושים, ואף בדברים שאינם נחוצים כל כך ליסודות הדברים וההלכה, ובאמת

על ידי ברור העניינים ורבוי הדיוקים אין יוצא הענין מחוץ. ועוד שם (ח"ג עמ' כו): "וביותר מטעה אותו היצר בדרכי למוד לא נכונים לדיק יותר מדאי, ובזה שתי רעות, חדא שלומדים מעט מזעיר, והרי החיוב הוא ללמד כל התורה כמפרש בכמה מקומות וכו', באמת מפסידים גם במה שלומדים, כי נמשכים נגד יסודות אמתיים בתורה וחוקרים בדרך הגיון ומעמיד על שכל עצמו, שזה ממש הפך התורה, ומפסידים מאד ביכלת הלמוד, וטועה שרוצה לירד לעמק ההלכה - ובאמת אין הדברים מתבררים אצלו כלל, ורוצה להעמיד על שכלו המלא הקדמות מטעות וחסרון ידיעה בתורה ובדרכי התורה".

ועין אגרות החזון איש (ח"א ב'): "ויש למהר מלהאריך בהסברת סברא, ולעמת זה להאריך בגמרא בעיון הפשט וברור מסקנותיו".

מצות קנין דרכי העיון

וכתב הגאון רבי ישראל מסלנט בספר 'אור ישראל' (סי' כ"ז) שבחדוד השכל והכשרות לתורה, מקים מצות עשה של 'ושננתם':

"יסוד המצוה הזאת כולל שני פרטים וכו' ב' הוא היכלת להתחכם בתורה לחדד השכל לשננו ולהישירו, שיוכל לישא ולתן במלחמתה של תורה ולעקר הרים בפלפולו וכו'. והנה ככל אשר ירבה להתחכם ולהתעצם במקצועות האלו בבקאות וחרירות, כן יבין וישכיל יותר בידיעת משפטי התורה הלכה למעשה לחדש דינים מדעתו ולהכריע בין השיטות, וסוף התכלית הוא להגיע למעלת ההוראה בבחינה נעלה, להורות הוראה לעצמו ולאחרים".

וכעין זה כתב הגאון רבי יהושע הלר זצ"ל, בספר דברי יהושע (מאמר ג' פ"ב): הגדר השני בלמוד התורה הוא בעסקו בה להישיר שכלו ולשננו, שיהא יכול ללמד ולדעת להבין ולהשכיל בתלמודו, למירמי ולמפרק למיספר

'לבוש מרדכי' בהקדמה, שראוי לכן ישיבה במשך שעה אחת ביום ללמד 'קצות החשן' עם חבר בגילו שיש לו שכל ישר (והגרא"מ שר זצ"ל הורה לעשות כן שעה בשבוע). ובספר פלא יועץ (ערו הלכה): "ועל זה אמרנו 'חדי הקב"ה בפלפולא דאורייתא', ולכן ראוי לכל תלמיד חכם שתורתו אמנותו, שיהא לו עת קבוע כל יום ללמד הלכה אחת בפלפול עצום כפי כחו, ואם אין ידו משגת לפלפל בחכמה - ילמד ספרי רבותינו המפרשים המפלפלים בה".

מעלת רבוי החזרות

במעלת רבוי החזרות לקנין התורה, הארכנו רבות בס"ד בספרנו 'קול חתן' (שער ד'), ותמכנו יתדותינו בדברי הגמרא ראשונים ואחרונים, שהדגישו ענין זה כתנאי מכריע לזכירת דברי תורה.

איתא בגמרא (ספ"ה מו, ב): "והיה אם שמוע תשמע: אם שמוע בישן - תשמע בחדש, ואם יפנה לבבך - שוב לא תשמע". וברש"י: "אם אתה שומע בישן - מחזר על תלמודך ששמעת. תשמע בחדש - תתחכם בו להבין דברים חדשים מתוך דברים ישנים. ואם יפנה לבבך - להתיאש על מה שלמדת כבר, מלחזר עליו. שוב לא תשמע - משתפנה לבך לבטלה שוב אין משמיעין אותך".

עוד אמרו (ערוכו נד, ב): "אמר רבי חי'א בר אבא אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב 'נצר תאנה יאכל פריה', למה נמשלו דברי תורה כתאנה - מה תאנה זו כל זמן שאדם מממשש בה מוצא בה תאנים, אף דברי תורה: כל זמן שאדם הוגה בהן - מוצא בהן טעם... דדיה ירוך בכל עת, למה נמשלו דברי תורה כדוד? מה דד זה, כל זמן שהתינוק מממשש בו מוצא בו חלב - אף דברי תורה, כל זמן שאדם הוגה בהן - מוצא בהן טעם".

ולפלפל לחדש בה חדושים או להבין היטב מה שלומד וכו' והלמוד הזה והוא להתנגע בתורה שיהיה יכול ללמד ולדעת וכו' בו הוא מקיים מצות 'ושונתם' וכו' כי כל המרבה ומעמיק בחכמת התורה להיות יכול ללמד ולהבין דרכה ומתחכם בה, הוא מקיים מצות תלמוד תורה באפן געלה, ואתיא מדרשא דושונתם".

וידיעת דרכי העיון ונתיבותיו - היא הנותנת רשות לאדם לחדש בתורה עד היכן שיד שכלו מגעת. וכן כתב ה'קצות החשן' בהקדמתו: "ומה שכתב בזהר הענש מאן דמשקר במליו דאורייתא וכו' הינו מאן דלא ידע אורחיה דאורייתא, אבל מאן דאית ליה ידיעה באורחיה דאורייתא, דהינו שרואה כמה פעמים שכוון אל דברי הראשונים דאינון קשוט ואורייתא דילהון קשוט - לזה ראוי לחדש כפי שכלו וכחו".

הרי שתנאי מקרח לקנות אורחיו דאורייתא, הוא לילך בנתיבותם של רבותינו הראשונים. וכן המנהג בשיבות הקדושות מקדמת דנא, לשים הדגש על רבוי משא ומתן בהלכה מתוך מלחמתה של תורה, כדי להקנות לצעירים דרך הנכונה בלמוד התורה, שכאשר יתבגרו וילמדו באפן של 'אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא' - יעשו זאת באפן הנכון והמשכל.

וכיוצא בזה העיד רבנו מכיר בספר 'סדר היום' (סדר הלמוד) על הישיבות של זמנו: "וזה היה המנהג שנהגו לקבע ישיבות לפלפל בהם סגיות ודבורים קשים, אע"ג שגראה כאבוד זמן, אחר שאין מוציאים ממנו לא דין ולא משפט, מפני הענין שאמרנו, כדי ללמד להישיר השכל, כדי שידע להעמיק הענינים כאשר יבואו לידו, כדי שיוציא לאור משפטו".

ויש מרבותינו שהמליצו ליחד זמן במהלך היום, על מנת לקנות ישרות השכל. עין

"והחיוב של 'בכל יום יהיו בעיניך כחדשים' - אשר אני מצוה היום - הוא בין מצד החשק והרצון ולמדה ובין מצד שימת הלב בעיון היטב כאלו נכנס לדבר חדש. ובאמת הא בהא תליא, דכשהרצון והחשק הוא גדול כאלו דבר חדש לפניו - אז שיף שיהיה העיון השלם להוסיף בידיעה ולרדת יותר לסוף הענין, יתר ממה שהיה לו לפני כו'."

חיוב הלמוד בעיון ובהעמקה

חיוב למוד התורה בעיון ובהעמקה - מוטל על האדם בכל רגע ורגע, כפי שכתב הט"ז (או"ח תקמה סק"ג, הובא במ"ב שם סקמ"ז): "בכל עת ורגע מוטל עליו לעמל בתורה ולחדש בה כפי יכלתו", ובפרי מגדים (סי' מז מש"ז י'): "הא דמברכין לעסק בדברי תורה ולא אשר בחר בנו שנתקנה גם כן על קריאת התורה, יש לומר כי עקר היא שאנו למדין תורה שבעל פה ומחדשין חדושי דאורייתא ועמלים בתורה."

כשור לעל

ומקור החיוב מדברי הגמרא (ע"ז ה, ב): "לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעל", ובאר המהר"ל (דרוש על התורה עמ' יא): לעולם ישים עצמו כשור לעל וכו' ישעבד בה כח הנפשי אשר לו אל התורה, בבחינת השור שכחו גדול וכו', אשר בו יעמל בתורה לעין בהלכה בעיון קשה ועמק, עד כי יעשה עצמו בזה כשור הזה המשונה בכחו כל תל גבוה, ולעקר קרקע קשה, לחרש ולפרר בכח שלו את הכל. וכן הדבר ממש אם יש לאדם לפניו עיון קשה ביותר - הוא משנה כל עקם ודבר קשה בעיונו וכח נפשו."

וכן בחדושי חתם סופר (חליו ז, א): "דשור לעל ענינו כשור לרדיא, המשדד עמקים וכרב ותני ומעין ודולה מים מבארות עמקים והוא החריפות."

הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל (משנת רבי אהרן ח"א עמ' נט) מביא דברי הגמרא (תגינה ט, ב): "אמר ליה בר הי הי להלל: מאי דכתיב: 'ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו', הינו צדיק הינו עובד אלהים, הינו רשע הינו אשר לא עבדו! - אמר ליה: עבדו ולא עבדו - תרוייהו צדיקי גמורי נינהו. ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד."

ומבאר, שהשני בין הלומד מאה פעמים ללומד מאה ואחת, אינו נעוץ רק בפעם הנוספת שמוסיף השני, אלא אצל הלומד מאה ואחת, כל ההסתכלות על הלמוד שונה, בלמודו מאה ואחת הוא הוכיח שלמודו נובע מתוך קבלת על מחלטת, ולכן הוא מגדר כעובד ה" לעמת חברו הנקרא אשר לא עבדו: "דאם לומד מספר פעמים מסים, וחושב שכבר יצא ידי חובתו בענין זה, זהו קצת בגדר דהסרת על, ומקרי 'לא עבדו' לגבי אחר המוסיף עוד פעם". כאמור, הלומד מאה ואחת מגלה שכל למודו נובע מקבלת על תורה, לעמת הלומד מאה פעמים, שמבחינה מסימת - גלה סופו על תחלתו, שכל למודו מתבסס על נוחות ואינו מתוך קבלת על מחלטת וגמורה.

אולם הוא מוסיף (שם עמ' סח): "אכן מזה ששבחו חכמים את השונה פרקו מאה פעמים ואחד, למדנו דגם אחרי שנון של מאה פעמים - עוד אפשר להוסיף בידיעת והכרת הענינים שבתורה, דאי לאו הכי, אלא שהוספה אין כאן ואינו מקים בלמוד זה את המצוה של 'ושננתם' שיהיו דברי תורה מחדדים בפיה, ואין בזה אלא גלוי לתקף אהבת התורה - הרי מצד חביבות התורה בלבד אינו רשאי להזניח שאר חלקי התורה, דהרי מחיב אדם ללמוד כל התורה כלה. אלא ודאי דיש תועלת בלמוד הפעם הק"א להעמיק יותר בידיעה והבנה, ומקים בזה 'ושננתם'. ויתכן הדבר בפעל אם הפעם הק"א יהיה בעיון טוב ובכל כחו כמו בפעם הראשונה."

ויבא את דבריו בכור מאה פעמים, פעם אחר פעם ביגיעה עצומה ובהעמקה נפלאה, לקרב ולרחק להוסיף ולגרע".

הקב"ה מתאונה לעמלי תורה

איתא בתורת כהנים (ריש בחקתי) על הפסוק 'אם בחקתי תלכו': "מלמד שהמקום מתאונה שיהו ישראל עמלים בתורה". ועין במפרשי התורת כהנים, הר"ש והראב"ד, דמקאמר 'אם' קדריש, דאם הוא לשון בקשה דכתיב 'אם נא מצאתי חן בעיניך'.

ולכאורה משמע מהנ"ל, דמצות 'עמל התורה' אינה נמנית כמצות עשה, דלשון 'אם' הוא לשון בקשה. וכן במכילתא (יתרו פרשה י"א): רבי ישמעאל אומר כל אם שבתורה רשות, חוץ משלשה דהם חובה: 'ואם תקריב מנחת בכורים', 'אם כסף תלוה את עמי', 'ואם מזבח אבנים תעשה לי' - חובה. ולפי זה 'אם' בחקתי תלכו' - הוי דבר הרשות ואינה מצות עשה המחייבת. אולם כבר הזכרנו לעיל דברי ספר היראים (סי' רנד) "צוה הקדוש ברוך הוא שילמדו ישראל את התורה ויעמלו בה", משמע דאיכא מצות עשה. ואולי יש לחלק בין עמל שמוסיף ידיעה, לעמל לשם עמל, שהוא רק קיום רצונו יתברך מ'אם' בחקתי תלכו', וצריך עיון.

ובהגהות הגר"א: אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם, מלמד וכו' כונתו לפרש מנין שהמקום מתאונה, ועל כן הוסיף אלו התבות 'ונתתי גשמיכם בעתם', והינו שהוא מתאונה שיהו עמלים בתורה ויקימו מצוותיו כדי שיוכל להטיב להם בירידת גשמים ויתר הטובות המבארות בפרשה.

חקת 'עמל התורה' - אפלו ללא תכלית הידיעה

וכתב אור העולם רבנו חיים בן עטר זצ"ל, בפרושו 'אור החיים', על הפסוק (ויקרא כו, ג)

וכיוצא בזה דברי הגר"א (משלי יד, ד) דלומדי תורה בפשט הפשוט נקראים חמורים, והלומדים בפלפול המה נקראים שורים.

ועין עוד מה שכתב הרמב"ם ספר 'מורה הנבוכים' (ח"ג נא): "כל זמן שקראת בתורה או שמעת אותה לא תחדל בכל ישותך ובכל מחשבתך מלהתרכז בהבנת מה שאתה שומע או קורא".

השנון העיוני

ענין החזרה והשנון מאה פעמים ואחת - אינו בלעדי דוקא ביחס לשנון הבקיאותי, אלא שיר גם בלמוד העיוני, ללבן הענין שוב ושוב ולחזר על צדדים וצדי צדדים מאה פעמים ויותר, וכן במשלי שלמה המלך ע"ה (ה, ח) "סלסלה ותרוממן תכבדך כי תחבקנה", וברש"י: "סלסלה - חפשה, היה חוזר עליה לדקדק בה כמו 'כבוצר על סלסלות' החוזר והולך בכרם ומשיב ידו לבקש את העוללות, ובלשון חכמים מסלסל בשערו".

וכן העידו על עצמם גדולי הדורות בהקדמת חבוריהם, לדגמא: עין ספר 'שפתי כהן' (ש"ד) בהקדמת חבורו: "ובררתי ושקלתי הכל בכף מאזנים, וחזרתי על כל צדדים וצדי צדדים לא פעם אחת ושתיים, כי אם מאה פעמים ואחד".

ועין גם מה שכתב הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל בהקדמה לבאור הגר"א לספרא דצניעיותא: "אף כי היו ידיו רב לו ברחב שכלו ועמק בינתו המלאה לה דעת מכמה דורות שלפניו, עם כל זה לא היה סמוך לבו הטהור בזה עד אשר שקל במאזני שכלו, שכל הקדש, כמה מאות פעמים וביגיעה נוראה".

וכעין זה כתב הגרי"ז מברסק זצ"ל אודות דרו למודו של אביו, בהקדמה ל'חדושי רבנו חיים הלוי': "ברר וצרף ולבן וזקק תמיד דבריו בברור אחר ברור וצרוף אחר צרוף,

והיגיעה, ולא על התוצאה שמשגי האדם, כי התוצאה מאת ה' היא.

לא עליך המלאכה לגמור

איתא במדרש (ילקו"ש דברים רמז תתסג): "אנכי מצוה אתכם היום" - שלא תאמר איני יכול לשמע את כל התורה ולשמור את כל המצוות, שכתוב בה 'ארכה מארץ מדה', משל למלך שהיה לו בור עמוק לאין סוף, אמר לבן ביתו: שכר פועלים ומלא את הבור, שכר פועלים, ומי שהיה טפש היה הולך ומביט בבור אמר - אימתי אני ממלא אותו? ומי שהיה פקח אומר - מה אכפת לי, שכיר יום אני, אני שמח שמצאתי לי מלאכה. כן הקב"ה אומר לו, מה אכפת לך, שכיר יום אתה, עשה יומך!".

וכן הוא בפרוש רבנו יונה לאבות (ב, טו): "לא עליך המלאכה לגמור, שלא תעלה על דעתך אינני רחב לב ולא אוכל לגמרה, ומה יתרון בעמל? ומה אועיל ביגיעתי? שלא עליך לגמרה, אלא אחר שבתורה אתה עמל קימת מצות בוראך".

ואף מי שלומד כל הזמן ומשכח, אל יאמר מה טעם בלמוד, אלא ילמד אף על פי כן, ונמצא נוטל שכר על הדרישה. וכדאיתא במדרש (ויקרא פ"ט): "אמר רבי לוי משל לטרסקל נקוב ששכר בעליו פועלים למלאותו, מי שטפש - מהו אומר? מה אני מועיל, מכניס בזו ומוציא בזו. מי שפקח - מהו אומר? ולא שכר כל חבית וחבית אני נוטל, כן מי שהוא טפש - מהו אומר? מה אני מועיל ללמד תורה ומשכחה, מי שהוא פקח - מהו אומר? ולא שכר יגיעה הקב"ה נותן".

וכן הוא בפרוש רבנו יונה לאבות (ד, ט): "ואל יאמר הזקן הו אני עץ יבש, אחרי שאין התורה מתקיימת בי, ולמה אקרא והבל איגע, כי מכל מקום שכרו אתו אשר למד וטרח

"אם בחקתי תלכו" ופרש רש"י 'שתהיו עמלים בתורה': "וטעם שקרא הכתוב עמל התורה חקה, לצד שיש בה מצוה אפלו ללמד דברים שלמדם פעמים וג' והם נטועים אצלו, כי חפץ ה' בעסק התורה, חקה חקק".

וסמוך יש לזה בדברי רש"י (ויקרא יח, ד) על פסוק: "ואת חקתי תשמרו ללכת בהם" - "אל תפטר מתוכם, שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת האמות", הינו שמדבר באדם אשר למד כבר את התורה, והדברים נטועים אצלו, ואף על פי כן - מקרח לשוב וללמד, שאף כאן מכנה התורה 'חק' שיש 'ללכת' בה - חק חקק הבורא שאין לפרש מן התורה גם ללא תוספת ידיעה.

ובחדושי 'חתם סופר' (ריש בחקתי) באר גם כן ענין 'אם בחקתי תלכו' על דרך האור החיים, שנקראת התורה 'חקה', מפני שגם אם אדם עמל ויגע בתורה הקדושה - אינו מגיע אל תכליתה, כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין ק, ב) 'כל ימי עני רעים' - אלו בעלי תלמוד. והנה דבר שאין לו טעם נקרא חק, והינו 'אם בחקתי תלכו', שהולך יומם ולילה ביגיעת התורה ולא נשאר ביזו אלא פחוק, כי 'נעו מעגלתיה לא תדע', ומכל מקום דרש וקבל שכר.

וכעין זה כתב גם החפץ חיים' שם בפרושו על התורה: "אנו נצטוינו לעמל בתורה ככתוב 'אם בחקתי תלכו', וכפרוש רבותינו ז"ל שעל היגיעה הדברים אמורים, ואף אם לא יבין הענין לאשורו - עם כל זה הוא מקבל שכר על העמל". וכן אנו אומרים ב'תפלת רבי נחוניא בן הקנה' שבסיום הלמוד: "מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקנו מיושבי קרנות, שאנו עמלים והם עמלים - אנו עמלים ומקבלים שכר, והם עמלים - ואינם מקבלים שכר...". למדנו שעקר השכר הוא על העמל

ועשה מצוה, ומה לו אם לא יזכרנה, שבין כף ובין כף השכר נותנים לו".

וכן פרש ה'משך חכמה' מאמר התנא באבות (ב. ד) "ודע לפני מי אתה עמל ונאמן בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך", פרוש אף אם תשכח - בכל זאת לפניו גלוי וישלם לך שכר פעלה אף שלא היה מזה תועלת, ותלמודך אינו בידך.

ועל פי דברי המדרש (קה"ר פ"א) מטעם זה נגזר שכחה על האדם, שמתוך כך יעמל בתורה תמיד, וזוהי עקר פונתו יתברך.

תכלית האדם - לעמל

כבר הזכרנו דברי הגמרא (סנהדרין צט, ב): "אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר 'כי אדם לעמל יולד' וכו' הוי אומר לעמל תורה נברא". וכתב ה'אבן עזרא' בבאור התקבלת בפסוק זה (איוב ה, ז): "כי אדם לעמל יולד ובני רשף יגביהו עוף" - "יש האומרים כי כאשר תולדות העוף לעוף, כן תולדות האדם לעמל".

ויסוד זה, שהאדם נברא לעמל בתורה, מפרש במסכת אבות (ב, ח): "רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי הוא היה אומר: אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לך נוצרת", ובבאור הגר"א, כתב מקור דברי התנא מפסוקנו: "כי אדם לעמל יולד".

סכום

נמצאנו למדים, כי קיומה של מצות תלמוד תורה שבעל פה, הוא בלמוד בעיון ובהבנה, וללא הבנת הענין - אינו יוצא ידי חיובו. אך במדה ומשקיע את כל כחותיו ומרצו להבין, גם אם לא הבין כראוי, ודאי קיים את מצות עמל התורה, שתכליתה עמל גם ללא השגת התוצאה. ומכאן חובת האדם לעמל בכל כחו להשיג כל מה שביכולתו להשיג,

וכדבריו של הגאון מלאדי בשם חכמי האמת (שהזכרנו לעיל): "וכל מי שישכח להשיג ולידע הרבה ונתעצל ולא השיג וידע אלא מעט, צריך לבוא בגלגול עד שישגי וידע כל מה שאפשר לנשמתו להשיג מידיעת התורה".

ואמנם כתב בספר חסידים (סי' תתשסד), שאם אדם טורח בלמודו בעולם כמיטב כחותיו - יזכה להבין ולהשיג כל התורה שעסק בה בעולם הבא. ומקור הדברים בזהר הקדוש (וישב דף קפה, א): "כל אינון מלין דאיהו לא יכיל לאדבקה לון כדקא יאות, ואיהו אשתדל בהו ולא אתדבק בהו, כללהו עאלין במעוי מתתקנו ואורייתא תמלל ביה, הדא הוא דכתיב והקיצות היא תשיחך". (תרגום: כל אותם דברים שהוא לא היה יכול להתדבק בהם כראוי, הינו שלא הבין אותם על ברי, והוא היה עוסק בהם ולא נתדבקו בו ולא נתישבו אצלו - בזמן התחיה כלם יכנסו בתוך מעיו מתקנים והתורה תדבר בו, כמו שנאמר 'והקיצות היא תשיחך' - שהתורה תדבר בגופו ממש).

הנהגת הגר"א - 'בפרישות גדולה למאד'

ונסים בדברים נפלאים המובאים בספר 'מזמור לדוד' - מאמרי מוסר ומחשבה לראש ישיבת חברון, הגאון רבי דוד כהן שליט"א, אשר ימריצו אותנו לטרח ולהכין עצמנו בימים הספורים שנותרו לנו לפני חג השבועות.

בספר 'תוספת מעשה רב' (אות נה) תאר כיצד היו נראים ימי הספירה במחצתו של גאון ישראל הגר"א זצ"ל: "תכף אחר הפסח, ישב ללמד בפרישות גדולה למאד, ואמר שהם ימי הכנה לקבלת התורה, עד חג השבועות".

וצריך להבין, הלא הגר"א נהג בפרישות עצומה כל השנה כלה, ולכאורה מה הוסיף בימים אלו פרישות על פרישותו? הלא ידוע מה שהעידו בניו בהקדמה לשלחן ערוך

דבר צריך להוציא מהכח אל הפעל, ולא יזהר דבר נברא, אם לעמל פה אם לעמל מלאכה".

ובאור הענין, כי בנפש טמונים כחות רוחניים אדירים, גדולים יותר מכח מלאכי השרת, כדאיתא ב'מסלת ישרים' (פרק א) שנסמתו של האדם חשובה ועליונה יותר ממלאכי השרת עצמם. ועוד כתב הרמח"ל בריש ספר 'דרך עץ החיים': "יוצר האדם ומנהיגו הוא עשהו ויכוננהו, מוכן להבין ולהשפיל השפלה גדולה יותר ממלאכי השרת", רק הכחות הללו שמצויים באדם, הם עצורים ואטומים בגוף החמרי, ובעולם הזה - אינם יוצאים לפעל, אלא מתוך עמל ושבירת התאוות והנטיית לעניינים החמריים אשר מפתה היצר הרע להמשך אחריהם.

נמצא שהאדם נברא חסר ולא שלם, ועבודתו בעולמו - להוציא את כחותיו הנעלמים מהכח אל הפעל על ידי עמל ויגיעה. וזהו כללות ענין 'אדם לעמל יולד' - להוציא כחותיו מן הכח אל הפעל.

'תלכו' - התעלות והתקדמות מחיל אל חיל
והנה יסוד זה, שאין אדם מגיע לשלמותו אלא רק על ידי עמל תורה, אפשר למצא עקבותיו בדברי רש"י על הפסוק 'אם בחקתי תלכו' - שתהיו עמלים בתורה. והכל תמהים, מנין לחז"ל שהליכה בחקות ה' מתבטאת בעמל תורה? והאיר את עינינו בענין זה הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל בספר 'זכרון שמואל' (עמוד תקצ), אשר הבינו חז"ל משמעות לשון 'תלכו', הפונה לעליה והתקדמות במעלות התורה, וזאת אין נתן להשיג אלא על ידי עמל תורה, על כן שפיר דרשו 'אם בחקתי תלכו' - שתהיו עמלים בתורה.

עוד נתן להעמיק יותר במשמעות הבטוי 'תלכו' כלפי עמל התורה, על פי דברי הרמח"ל בספר 'דרך עץ החיים': "והנה זאת

'ארח חיים', שמאז שעמד על דעתו, לא הסתכל עד יום מותו מד' אמותיו לחוץ, ולא רצה להנות מהעולם הזה, אכל לחם צר, פת צנומה השרויה במים שעור כזית בערב ושעור כזית בבקר, וזאת כדי שלא יצטרך לבלע, שלא יהנה חכו. וגם קבל עליו שלא יישן יותר משעתיים בכל כ"ד שעות מעת לעת, ומימיו לא ישן יותר מחצי שעה רצופה, והיה ישן בליילה שלוש חצאי שעה בהפסקות, וחצי שעה ביום, ולא יותר מכף. ובכל אפן - לאחר הפסח היה לומד "בפרישות גדולה למאד". אזי ראוי להבין לפי ההשגה שלנו, מה התוסף בהנהגתו של הגר"א בימים אלו?

גלוי הכחות - על ידי עמל התורה

המהר"ל (דרוש על התורה עמ' י) באר תכן עבודת הימים הללו, בהקדם דברי הגמרא (סנהדרין צט, ב) "אמר רבי אלעזר כל אדם לעמל נברא, איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא? כשהוא אומר (משלי טז, כו) כי אכף עליו פיהו, הוי אומר לעמל פה נברא, ועדין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר (יהושע א, ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיה, הוי אומר לעמל תורה נברא. והינו דאמר רבא לכולהו גופי דרופתקי ניהו (כלומר הגופים לעמל נבראו), טוביה לזכי דהוי דרופתקיה דאורייתא (אשרי מי שעמלו וטרחו בתורה)".

הרי יסוד רבי אלעזר שתכלית בריאת האדם בעולמו היא לעמל ולכך נולד, כמו שאמר 'כולהו גופי דרופתקי ניהו', הפונה נבראו לעמל, ואשריו מי שזכה שגופו ילך לעמל התורה.

ומבאר המהר"ל ענין זה: "כי האדם הוא כמו אדמה, שהוא בכח ולא בפעל, וכאשר האדמה נעבדת תמיד, כן אדם צריך שיוציא שלמותו אל הפעל לגמרי, לכן אמר איני יודע איזה

עבודת ימי הספירה - קבלת על ועמלות בתורה

עוד כתב המהר"ל (דרוש על התורה שם) על פי מהלך זה, בבאור עבודת ימי הספירה: "ומפני שנברא האדם לעמל, לכך נצטוו ישראל למנות ממחרת יום טוב של פסח שבו יצאו ממצרים מהיות עוד שם עבדים עובדים לאדוניהם, אשר גאלם ה' יתברך לבלתי יהיו עוד עובדים עבודת פרו. בכו צנה למחרת מיד על שיתחילו להכנה לתורה לספור מספר הימים אשר יעברו, עד פי יהיו מוכנים לקבל על התורה ומצות. לבל יעלה על דעתו לומר הנה אנחנו בני חורין לגמרי כאשר הוציאנו ממצרים מבית עבדים, דכל עוד היות האדם על האדמה איננו בן חורין אבל לעמל הוא יולד. ולא אמרה תורה להתחיל הספירה ביום טוב עצמו כי הוראת התחלת הספירה היא על העמל כמו שיבא שזהו ענין הקרבת העמר מן השעורים, ויום טוב ראשון מורה על החרות... ומכל מקום למחרת מיד בלי עוד הפסק זמן היה צריך שיהיו מכינים את עצמם לקבלת העמל הזה ועלו".

המהר"ל גלה יסוד נפלא בעקר עבודת האדם בעולמו: רב בני אדם בעולם החיצוני, רואים באור חיובי את היות האדם בן חורין מכל עמל, מצוי במצב של הפקר, 'מי יאמר לו מה תעשה ומי יאמר לו מה תפעל'. וכך היה מקום לבני ישראל לטעות, שהנה יצאו ממצרים מבית עבדים, ואין עליהם מעתה כל על, לכן צותה התורה מיד 'ממחרת השבת' שיתחילו למנות ימי הכנה למתן תורה, שכן זוהי עקר החרות האמתית, כמאמר התנא באבות (ו. ב): "שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה". האדם השולט בעצמו ואינו משעבד ליצר הרע ותאוותיו הוא בן חורין אמתי, הפך מחשבת הטועים.

עוד למדנו מימד נוסף של עמק בדברי המהר"ל, שעקר הנקדה בעמל התורה היא קבלת על תורה, אדם שעמל בתורה כי

התורה אשר נתאוו בה המלאכים, באמרם (תהלים n ב): "תנה הודך על השמים"... ואף על פי כן לא נתן הקדוש ברוך הוא להם אלא לישראל. וכל כך למה? רק שיודע הקדוש ברוך הוא, שעסק הלמוד זה, הוא ראש לכל התקונים, והתקון אינו יכול להיות על ידי המלאכים, כמו שהארכנו בפרקים הקודמים, מחמת שאינם בעלי בחירה, רק המה כמכרחים, אשר בשביל זה כתיב (זכריה ג ז): "ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה", ונקראים המלאכים "עומדים", מאחר שהם עומדים תמיד במדרגה אחת. אבל בני האדם המה בעלי בחירה, להם ישנתנה התקון על ידי עסק התורה, ולכן נתנה התורה לישראל דוקא, שעל ידה יהיו נתקנים התקונים האלה".

ולפי זה מאירת עינים משמעות הבטוי 'תלכו' אצל עמל התורה, שבחינת האדם במדרגת 'הולך' - היותו בעל בחירה להתעלות ולילך מחיל אל חיל - אינה אלא מתוך עמל התורה הקדושה. ומה תואמים הדברים עם המספר בגמרא (פסחים סח, ב) שבחג השבועות היה מבקש רב יוסף שישחטו לשמחת היום 'עגלא תלתא, בשר מבחר, באמרו. "אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא?", ופרש רש"י 'אי לאו האי יומא' - שלמדת תורה ונתרוממתי - הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף, ומה ביני לבינם. אמר רב יוסף, ודאי קיום כל המצוות מביא את האדם לידי מעלות רמות, אבל כיצד נתן להגיע לבחינת 'ונתרוממתי'? הליכה מחיל אל חיל והתעלות, מדרגה לדרגה? רק על ידי למוד התורה שנתנה בעצרת, עמלה ושקידתה.

אדם לעמל תורה נברא, ולא לעמל מלאכה הינו עמל המצוות, ולא לעמל שיחה הינו עמל תפלה, שכן העבודה המוציאה את כחותיו הרוחניים של האדם מהכח אל הפעל, זוהי רק עבודת עמל התורה.

אין כתיב חטא [שנאמר בו "שעיר עזים אחד לכפר עליכם"], אמר הקדוש ברוך הוא מכיון שקבלתם עליכם על תורה, מעלה אני עליכם כאלו לא חטאתם מימיקם". וב'פני משה': "שקבלתם עליכם על תורה שנתנה בעצרת, להיות עמל ויגע בה כל צרכיכם". שכן כאמור עמל התורה וקבלת על תורה - אחוזים ודבוקים זה בזה, אין קבלת על ללא עמל, ואין עמל ללא קבלת על.

ההכנה הראויה ל'יום הדין' הקרב וקא

כתב השל"ה הקדוש (מסכת שבועות): "חיב אדם לשמח בזה החג ביותר, כי הוא יום שזכינו בו לכתר תורה וכו' והשמחה אשר ישמח תהיה שמחה רוחנית, להודות ולהלל לה' יתברך שנתן לנו התורה, ולהתעורר מאד בלבו להתקדש ולתקן מעשיו ולהיות מכתר בכתר תורה, לקיים 'והגית בו יומם ולילה', כי היום הקדוש הזה הוא יומא דדינא, וכמו שכתב בספר 'תולעת יעקב' בסוד חג השבועות וזו לשונו, ודע כי כמו שבראש השנה רצה הקדוש ברוך הוא להשגיח ולדרש מעשי בני אדם, כי הוא יום הבריאה הראשונה וחדוש העולם, וכמו שתקנו לומר 'זה היום תחלת מעשיך' - כן רצה ביום מתן תורתנו, שהוא מורה על חדוש העולם, להשגיח ולדרש על מעשה העולם ולדונו על פרות האילן, כדאיתא בגמרא (ר"ה טז, א) דבעצרת נדונין על פרות האילן, וכבר בארנו כי הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקדוש ברוך הוא, והעולם נדון ביום זה על התורה שנתנה בו, שבטלו עצמם ממנה".

חג השבועות - הנו בבחינת יום הדין על התורה, ודאי לא נתן להגיע ליום הדין ללא הכנה, ונשאלת השאלה, איזו הכנה ראויה ליום זה? התשובה טמונה בפרשה שקראנו סמוך ונראה לחג השבועות 'אם בחקתי תלכו' - שתהיו עמלים בתורה מתוך קבלת על,

'מתחשק' לו - אינו מגיע לשלמות 'בן חורין'. מי שעמל בתורה שלא מתוך קבלת על - כאשר מגיע רגע מסים שהוא בלחץ ובקשי, אזי הוא מניח. אולם מי שעמל בתורה מתוך קבלת על - שום רוח שבועולם לא תזיזנו ממקומו. וזו עקר עבודת ההכנה בימי הספירה, לשעבד עצמו לבורא יתברך בשעה שיוצא לחרות מעבודת פרך של מצרים, ולקבל על עצמו על תורה, להיות בן חורין העוסק בתורה.

ובזה נתן לבאר לשון הפתוב אצל הקללות (ויקרא כו, יד): "ואם לא תשמעו לי", ופרש רש"י 'להיות עמלים בתורה, וצריך באור כיצד במלים אלו מרמז ענין עמלות בתורה, והיה לו לומר 'אם בחקתי לא תלכו', הפך הלשון הנאמרת בתחלת הפרשה? אלא שבתרגום אונקלוס שם פרש: "אם לא תקבלון למימרי", פרש שמיעה מלשון קבלה, כאומר אם לא תשמעו לי - לא תקבלו עליכם, שהלא עקר ענין עמלות בתורה, מכרח להיות מתוך קבלת על, וכאשר עמלים בתורה ללא קבלת על - כבר אינו נחשב שעמדו במשימת 'אם בחקתי תלכו'.

ועתה מובנת הנהגתו של הגר"א, שמיד במוצאי פסח הלך ללמד בפרישות גדול למאד, ושאלנו לכאורה, אם כל השנה כלה היה הגר"א לומד בפרישות כל כך עצומה ובלתי נתנת לתאור, מה הוסיף בימים אלו? אלא כאמור לעיל, בימים אלו הכניס הגר"א את פרישותו לגדר של 'קבלת על', ויצק את הנהגותיו לתוך תבנית של מחיבות ומכרחות, שכן כדבריו שם - הם ימי הכנה למתן תורה, הכנה שכל כלה קבלת על, וכפי שבאר המהר"ל לעי"ל.

והנה הקשר והשיכות בין עמל התורה לקבלת על, אנו מוצאים בדברי הירושלמי (ר"ה פ"ד ה"ח): "רבי משרשיא בשם רבי, בכל הקרבנות כתיב 'חטא' ["שעיר עזים לחטאת"] ובעצרת

הפעל, ממש כהצמחת פרות האילן, ובכח עבודה זו - יזכה האדם להצמיח פרות ופרי פרות, ויעשה כשדה אשר ברכו ה', עד הגעתו לכדי שלמות.

ה' יזכנו, להגיע לחג הקדוש הקרב ובא, מוכנים בגופנו ונפשנו לקבל עלו יתברך שמו באהבה ובחבה יתרה, 'ובאו כלם בברית יחד - נעשה ונשמע אמרו כאחד', ונהיה אֲנַחְנו וזֶרְעֵנו וזֶרְעוֹ זֶרְעֵנו וזֶרְעֵנו וזֶרְעֵנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו עד עולם, אמן ואמן.

'תקבלו למימרי', וזו הלא ההכנה של ימי העמר, שקבלנו עלינו על התורה ועל עמלה.

על כן, לכו ונתחזקה, ללמד בפרישות יתרה בימים אלו, לבטל את עצמנו, ולקבל עלינו על תורה להיות עמל ויגע בה, ועל ידי העמל להוציא כחות נשמותינו מן הכח אל הפעל.

וכמה נפלאים הדברים, לאור דברי ה'תולעת יעקב' המובאים בשל"ה הקדוש, שבחג השבועות אדם נדון על 'פרות האילן' הרוחניים שבו, שכן עבודת עמלה של תורה מבטאת את הוצאת הכחות מן הכח אל

בשורה טובה לאנשי התורה ולומדיה

בסיעתא דשמיא יצא לאור עולם סדרת הספרים

"אשיחה בחקיד"

על פרשיות השבוע באגדה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בחקיד באגדה ובהלכה

מהרב אורן נזרית שליט"א

ערוכים מתוך שנתיים של שיעורים שבועיים

שהופצו בדיסקים "אשיחה בחקיד" א,ב,ג

הספרים מעוטרים בהסכמות גדולי הדור

השיחות והשיעורים מלאים בדרכים

לקנייני תורה ועבודת ה'

משולבים בסיפורים

על גדולי ישראל ודרך עבודתם

וכעת מבקשים לזכות את הציבור הקדוש

לסייע ולהיות שותף

להשלים את סדרת הספרים לזיכוי הרבים

וזכות לימוד התורה וזיכוי הרבים תגן בעדכם

ניתן להקדיש פרשיות

לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב

"הזו הזו בני"

לקראת חג מתן תורה
ספר חדש נפלא מאוד

קור החתן

הספר עוסק
בעסק התורה
התמדתה
ומ"ח קנייניה

ספר חובה
לכל אוהב תורה
ולכל בית יהודי!

הודעת מצוה
השונה מאוד
המרכז הרוחני יגדיל תורה
מעוניין לבנות מקוה טהרה
למעוניין לסייע או להנציח
יוכל לפנות לטלפון כנ"ל

לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000